

VOORAF

Het staat de leerkracht vrij de lessenreeks in deze volgorde te geven, ze te herschikken, er delen uit te lichten of te combineren met eigen suggesties. De lessen zijn in eerste instantie bedoeld voor het vierde jaar, waar in het leerplan van epische vormen sprake is. Nochtans kunnen sommige onderdelen ook in het vijfde of zesde jaar gegeven worden. Ik denk hierbij voornamelijk aan de benaderingswijze van Propp, waarvan ik me best kan voorstellen dat ze voor de vierdejaars een te zware dobber is.

DOELSTELLINGEN

- de leerlingen verwerven inzicht in de structuur en in de inhouds- en vormkenmerken van het sprookje;
- zij kunnen verschillende soorten sprookjes onderscheiden, maar de verschillen ook relativeren;
- zij kunnen argumenteren waarom een tekst al dan niet als sprookje aanvaard wordt;
- zij kunnen de gelijkenissen en verschillen met andere epische vormen ontdekken;
- zij verwerven enig inzicht in de psychologische achtergrond van sprookjes;
- zij leren de verhaalmorfologische benadering van Propp kennen en toepassen;
- zij kunnen overeenkomsten en verschillen tussen twee versies ontdekken en daaruit conclusies trekken;
- zij kunnen stilistische en inhoudelijke wijzigingen opsporen en beoordelen;

- zij leren dat volkssprookjes niet bepaald 'kinderverhaaltjes' zijn;
- zij kunnen enkele literaire en zakelijke stelvormen schrijven.

BRONVERMELDING

Hulsens, Eric: **Waarom lusten kinderen nog reuzen?** Leuven: Infodok, 1980.

Postma, Eise: De sprookjesmachine. In: **Interkom** 30, jg. 6 nr. 2, p. 13-16.

Vanhemelryck, Françoise: Er was eens een sprookje In: **Werkmap voor Taalonderwijs**, jg. 10, september 1985, p. 97-106.

LESMATERIAAL

- *De geschenken van het kleine volkje*. Uit: Grimm: **Sprookjes voor kind en gezin**. Rotterdam: Lemniscaat, 1981, p. 411-412.
- *Luie Hein*. Uit: Grimm, o.c., p. 374-376.
- *De koning in zijn hemd*. Uit: Godfried Bomans: **Sprookjes**. Amsterdam: Elsevier, 1963, p. 111-112.
- Wat is een sprookje? (Inleiding). Uit: **Pluizer**. Themanummer sprookjes, juni 1985, p. 4-5. (zie bijlage 1)
- Pol Van Mossevelde: Sprookjesprinsen waren niet altijd wat we van hen dachten. Uit: **De Standaard**, 21 september 1985. (zie bijlage 2)
- *De kikkerkoning*. Uit: Grimm, o.c., p. 9-11.
- *Ezelsvel*. Uit: Perrault: **Sprookjes van moeder de gans**. Utrecht: Het Spectrum, 1977, p. 73-82.
- De verhaalmorfologische (structurele) benaderingswijze van Vladimir Propp. (zie bijlage 3)
- *Blauwbaard*. Uit: Perrault, o.c., p. 104-109.
- *Vleerkens vogel*. Uit: Grimm, o.c., p. 124-126.
- 3 x het begin van *De kikkerkoning*. (zie bijlage 4)
Luc Gobyn: Wilhelm herschreef de sprookjes van Grimm. Uit: **De Standaard**, 17 juni 1989.

LESVERLOOP

0. De leerkracht gaat met de leerlingen herkomst/betekenis van het woord *sprookje* na. Hierbij kan hij/zij ook verwijzen naar betekenissen van het Duitse *Märchen*, het Franse *conte de fées* en het Engelse *fairy tale*.
Dan sommen de leerlingen op wat ze zoal weten over sprookjes (ook vooroorde-len!). Daarbij legt de leerkracht het accent op enkele doelstellingen (kenmerken, kinderverhalen, ...)
1. **Het volkssprookje**
 - 1.1. De leerkracht geeft de nodige toelichting bij het begrip *volkssprookje*: zeer oude, fantastische volksverhalen, mondeling overgeleverd, later opgetekend (Perrault, Grimm, ...).

- 1.2. *De geschenken van het kleine volkje* (Grimm) wordt uitgedeeld. De leerlingen lezen het sprookje en beantwoorden (individueel of in groep) de volgende vragen:

A. Structuur

De opbouw van sprookjes berust meestal op situatiewisseling (personage gaat weg, nieuw personage komt op) en sfeerverandering (andere gemoedstoestanden). Probeer, hiermee rekening houdend, een schema van de tekst op te stellen.

B. Inhoud en vorm

- Waar en wanneer speelt het verhaal zich af? Ken je nog andere tijds- en plaatsaanduidingen in sprookjes? Wat kun je daaruit besluiten?
- Doorgaans zijn sprookjes (ook) voor kinderen bestemd. Waaraan kan je dat hier merken?
- Zijn de karakters complex, genuanceerd? Evolueren de personages of blijven ze steeds hetzelfde?
- Meestal wordt het goede beloond en het kwade bestraft. Is dat hier ook het geval?
- Is er een moraal aanwezig? Zo ja, welke?
- Dikwijls zijn er drie (groepen van) personages. Ook hier?
- Woorden of zinnen worden soms woordelijk herhaald. Zijn er hier voorbeelden van terug te vinden? Ken je er nog andere?
- Sprookjes hebben vaak formule-achtige inleidingen. Hetzelfde geldt voor het slot. Geef enkele voorbeelden en ga na of dat in deze tekst ook zo is.

C. Taal

- Is de zinsbouw eenvoudig of ingewikkeld?
- Overheersen enkelvoudige of samengestelde zinnen?
- Zijn de samengestelde zinnen overwegend onder- of nevenschikkend?
- Welke soorten bijzinnen tref je het meest aan?
- Wat kun je daaruit besluiten?

Daarna klassikale bespreking.

- 1.3. De leerlingen krijgen *Luie Hein* (Grimm) en beantwoorden de opdrachten A en B van 1.2. (het geven van andere voorbeelden uitgezonderd). Klassikale bespreking van de oplossingen, waarbij sterk de nadruk wordt gelegd op de verschillen met de eerste tekst: de sterk realistische inslag, de omgekeerde moraal, de ironie, de andere doelgroep (geen kinderen). Dit sprookje is eerder een anekdote, waarbij spreekwoorden een grote rol spelen.

2. *Het cultuursprookje*

- 2.1. De leerkracht geeft de nodige toelichting bij het begrip *cultuursprookje*: zelfde vorm als volkssprookje, maar het verhaal van één auteur (Andersen,...).

- 2.2. *De koning in zijn hemd* (Bomans) wordt uitgedeeld. De leerlingen lezen het sprookje en gebruiken opnieuw de vragen A en B van 1.2. Daarna klassikale bespreking en aanknoping bij O. Het zal de leerlingen wel duidelijk geworden zijn dat sprookje een ruime lading dekt. Soms vindt men zelfs weinig of niets van de traditionele sprookjeskenmerken terug, al is dit eerder de uitzondering dan de regel.

3. *Een beetje theorie ...*

De leerlingen lezen **Wat is een sprookje?** (zie bijlage 1) en beantwoorden de volgende vragen:

- Wat hebben mythen, legenden, sagen en sprookjes met elkaar gemeen?
- Waardoor verschillen ze?
- Dat dit alles met een fikse korrel zout moet genomen worden, blijkt uit ...
- Waarop berust het onderscheid sprookje, sprookjesverhaal, fantasieverhaal?
- Hoe worden de sprookjes volgens hun inhoud ingedeeld?

4. *Enkele benaderingswijzen van sprookjes*

Sprookjesprinsen waren niet altijd wat we van hen dachten (zie bijlage 2) wordt gelezen. D.m.v. een klasse- en leergesprek worden de hoofdpunten uit het artikel gelicht. De leerkracht vestigt de aandacht op het feit dat volkssprookjes oorspronkelijk niet voor kinderen waren bestemd en verwijst naar de drie benaderingswijzen die hier aan bod komen: de psycho-analytische, de literatuurwetenschappelijke en de volkskundige.

Als aanvulling kan de psychologische benadering van Freud met de allegorische van Mellie Uylert geconfronteerd worden. Daarbij schetst de leerkracht eerst summier beide theorieën:

Freud

Het onderbewustzijn wordt verdrongen door het bewustzijn, de cultuur, de moraal... (o.a. in de droom), b.v. Oedipusmythe: Oedipus doodt zijn vader en huwt zijn moeder. Dit is de droom van het jongetje zijn moeder te huwen en zijn vader te verdringen.

Uylert

Alles heeft een figuurlijke betekenis. Elementen van het verhaal symboliseren abstracte dingen.

Dan wordt *De kikkerkoning* (Grimm) uitgedeeld en gelezen. Hierna biedt de leerkracht de twee interpretaties aan:

Freud

Het meisje is afkerig van seksueel contact. De kikker verandert in een aantrekkelijke jongeman, wat meteen ook het overwinnen van de angst betekent.

Uyldert

De bal symboliseert de zon(negod); het kasteel van de vader is de verblijfplaats van de midzomerzon; de kikker is de levensgeest (Heilige Geest), de waterman (iemand die in twee werelden thuis is).

Tenslotte kunnen de leerlingen een voorkeur voor een van beide theorieën uitspreken en verantwoorden.

5. Een andere benaderingswijze: de structurele (verhaalmorfologische) van Propp

Ezelsvel (Perrault) en *De verhaalmorfologische benadering van Propp* (zie bijlage 3) worden uitgereikt. De leerlingen lezen het sprookje en de theorie en krijgen de gelegenheid tot het stellen van vragen. Daarna groepswork: met behulp van het schema trachten ze de formule voor de tekst op te stellen. Bij elk symbool lichten zij de handelingen bondig toe.

[Opmerking: het schema van Propp kan ook op andere sprookjes toegepast worden.]

6. Vergelijking van twee versies: *Blauwbaard* en *Vleerkens Vogel*

De leerkracht wijst erop dat van eenzelfde sprookje vaak verschillende versies bestaan. Zo sterft *Roodkapje* bij Perrault en hebben de Grimms er het slot van *De wolf en de zeven geitjes* opgeplakt. Dan verwijst hij/zij naar het verschillende tijdskader: Perrault publiceerde in 1697, het tijdperk van de Verlichting, het rationalisme, terwijl de gebroeders Grimm hun eerste deel van de *Kinder- und Hausmärchen* in 1812 (de romantiek) publiceerden.

Hierna lezen de leerlingen beide sprookjes en beantwoorden de volgende vragen:

- Welke zijn de gemeenschappelijke elementen in het verhaal?
- Welke zijn de opmerkelijkste verschillen?
- Welk sprookje heeft het meest volkse karakter? Motiveer je antwoord.
- Waar wordt de moraal het sterkst benadrukt? Kun je dat verklaren vanuit de tijd waarin het sprookje gepubliceerd werd?

[Opmerking: ook *De schone slaapster in het bos* van Perrault en *Doornroosje* van Grimm lenen zich uitstekend tot een vergelijking. Daar kan dan bovendien nog gewezen worden op de ironische tussenkomsten van de verteller Charles Perrault.]

7. Het 'bijschaven' van sprookjes

De leerlingen ontvangen het begin van *De kikkerkoning* uit drie verschillende drukken van Grimm (zie bijlage 4). Gevraagd wordt deze fragmenten te vergelijken: wat verandert er? wat vind je beter of slechter in deze of gene versie?

8. Diverse (al dan niet losse) schrijfoopdrachten bij het sprookje

- 8.1. Een invulsprookje
De leerlingen vormen duo's. De leerkracht geeft telkens een schrijfoopdracht op, waarna ieder duo zijn blad aan een volgend duo doorgeeft. Het komt erop aan zo goed mogelijk in te pikken op wat de voorgangers schreven.

Opdrachten

1. Er waren eens een a (persoon) en een b (levend wezen).
 2. Natuurlijk had die a ook een c.
 3. Op zekere dag zei de/het b plotseling: (verlangen, wens of opdracht).
 4. Zo gezegd, zo gedaan (vul aan).
 5. Plotseling echter weerklonk er een vreselijk geluid: (invullen, geluid weergeven).
 6. De c was/had ... (soort ramp).
 7. Tot in de verre omtrek ...
 8. Zelfs ...
 9. Goede raad was duur. De/het a dacht: ...
 10. En juist op dat ogenblik verscheen een d (nieuw iets of iemand) die zei: 'Als je nu je b en je c eens ...' (soort van oplossing)
 11. En ja hoor, de a ...
 12. Zo kwam alles nog goed, want de ... (in het vervolg moeten a, b, c of d eventueel genoemd worden).
 13. Lees goed door wat geschreven staat en zet boven het verhaal een titel waarin a + b, c of d voorkomen.
 14. Zo zie je maar weer, wie ... (moraal, met c erin).
- 8.2. De leerkracht geeft de beginsituatie van een minder bekend sprookje en vraagt de leerlingen het verhaal verder te zetten. [De leerlingen kunnen het verhaal ook schematisch noteren en daarna mondeling presenteren.]
- 8.3. De leerlingen zetten een sprookje om in een telex- of een krantebericht (zie hiervoor ook EHBO-lesontwerp 28).
- 8.4. Aansluitend bij 5: de leerkracht geeft de beginsituatie van een sprookje en laat de leerlingen het sprookje volgens een bepaalde formule verderzetten. Uiteraard kan hij/zij ook alleen de formule opgeven.
- 8.5. De leerlingen schrijven een reclametekst, waarbij ze gebruik maken van het verhaalgegevens van een bekend sprookje.
- 8.6. De leerlingen herschrijven een sprookje vanuit een personeel vertelstandpunt.
- 8.7. De leerlingen kunnen ook het 'verhaaltje' van Queneau herschrijven in sprookjestijl (zie hiervoor EHBO-lesontwerp 86).

(Voormalige) EHBO-Werkgroep
p/a Rita Daelemans
Fazantendreef 10, 2980 Halle-Zoersel

BIJLAGEN

BIJLAGE 1

Wat is een sprookje?

Een sprookje is natuurlijk niet zo moeilijk te herkennen. Het begint met 'er was eens' en eindigt op 'een varkentje met een lange snuit' of in de trant van 'ze leefden nog lang en gelukkig'.

En iedereen weet ook wel welke figuren je in sprookjes kan tegenkomen: koningen en prinsessen, tovenaars en heksen, draken, dwergen en geldschijnende ezels. Dat in sprookjes veel herhalingen voorkomen - veel dingen gebeuren tot drie keer toe, wat de specialisten treblung of triplement noemen - en dat je er dikwijls dezelfde structuur en hetzelfde soort van verhaalfuncties in kan terugvinden - de held gaat op reis, de held krijgt een moeilijke opdracht, de held bevecht het monster, de held wordt bedrogen, de held triomfeert ... -, is algemeen bekend.

Toch lijkt het nuttig het sprookjesgenre duidelijk af te lijnen ten opzichte van andere vormen van fantasieliteratuur en om vooraf al op de verschillende soorten van sprookjes te wijzen.

Mythen, legenden, sagen en sprookjes

Deze vier literaire genres hebben gemeen dat ze, vertrekkende van een volkse origine, via mondelinge overlevering tot ons gekomen zijn. Bovendien kan je in elk van deze genres de nodige fantasie-elementen verwachten.

In de mythe wordt een religieus thema uitgewerkt, bijvoorbeeld de schepping van hemel en aarde of de dood en heropstanding van een god. Zoals de filosoof Schelling ooit zei, kan je de diepere waarde van een mythe maar begrijpen,

als je in de mythische wereld gelooft, als je het mythisch verhaal voor waar aanneemt.

Een legende heeft ook een religieus thema, maar speelt zich af op het nivo van de volksdevotie. In legenden wordt de handel en wandel van heiligen verhaald en opgefleurd met de nodige wonderen; denk maar aan de legenden over Sint Nikolaas of over Sint Franciscus.

Sagen en sprookjes behandelen een meer wereldlijk, profaan thema. In sagen kan het verhaalde teruggevoerd worden op een historische kern, zoals in de *Rattenvanger van Hamelen*, terwijl sprookjes helemaal verzonnen, zuiver fantasie zijn, bijvoorbeeld *De Gelaarsde Kat*.

In de praktijk is dit onderscheid echter niet altijd zo duidelijk. In heel wat sprookjes kan je bijvoorbeeld mythische elementen terugvinden.

Zo kan je de dood en heropwekking van Sneeuwwitje vergelijken met de Noorse mythe van Balder of de Griekse mythe van Persephone. Ze symboliseren elk, op min of meer uitgesproken wijze, de wisseling van de seizoenen, de komst van telkens weer een nieuwe lente na een doodse winter. Andere sprookjes lijken verdacht veel op legenden, omdat er een heilige - Maria, Jezus of Boeddha - de hoofdrol in krijgt. In weer andere sprookjes duikt de duivel op, of moeten de helden afrekenen met demonen uit de onderwereld. En tenslotte kan je ook in sommige sprookjes, na wat historisch speurwerk, wel eens een kern van waar gebeurde feiten blootleggen. Geen wonder dus dat deze genres wel eens door elkaar gehaald worden.

Sprookjes, sprookjesverhalen, fantasieverhalen

Dit is een nieuwe indeling die wij zelf, voor de handigheid, voorstellen.

Met sprookjes verwijzen we dan naar de korte sprookjes, zoals die meestal in bundels verzameld worden. Alle volks-sprookjes behoren hiertoe, hoewel sommige wel eens langer uitgesponnen worden, bijvoorbeeld *Het Gouden Slot dat in de lucht hing* van *Asbjørnsen en Moe*.

Daarnaast bestaat er ook het type van het sprookjesverhaal. Dit is een lang verhaal of zelfs een dik boek - denken we maar aan de kanjers van *Tolkien* of *Terry Brooks* - waarin de sfeer van het sprookje helemaal behouden blijft, maar waarin het sprookje is uitgewerkt tot een echte roman(ce). De Engelsen spreken in dit geval meestal van 'phantasy'. Tot de bekendste sprookjesverhalen behoren *Alice in wonderland* van *Lewis Carroll*, *De reizen van Gulliver* van *Jonathan Swift*, *Pinocchio* van *Carlo Collodi* en in het eigen taalgebied *De Kleine Johannes* van *Frederik Van Eeden* en *Erik van Godfried Bomans*.

Binnen deze sprookjesverhalen kan je nog eens twee groepen onderscheiden: de verhalen die zich helemaal afspelen in een fantastische wereld en die het sterkst lijken op de gewone sprookjes, bijvoorbeeld *De hobbit* van *Tolkien*, en een reeks van verhalen, waarin de held of heldin overstapt van de reële naar de sprookjeswereld. *Alice* kruipt doorheen de spiegel en *Dorothy* uit de *Tovenaar van Oz* van *L.F. Baum* wordt door een orkaan naar het land van de *Munchkins* geslingerd.

Ook dit onderscheid tussen sprookjes en sprookjesverhalen is soms moeilijk vol te houden. Denken we maar aan het sprookje *De Sneeuwkonigin* van *Andersen*, dat gerust als roman kan uitgegeven worden en ook verschillende hoofdstukken bevat, of aan het sprook-

jesverhaal van *Tolkien* *Tom Bombadil* dat als 'verhaal' wel erg kort is uitgevallen.

In fantasieverhalen tenslotte, komen wel fantasieelementen voor, maar ze spelen zich af in de alledaagse wereld. Een goed voorbeeld is *Wiplala* van *Annie M.G. Schmidt*. Het kleine ventje dat kan toveren, is ongetwijfeld een fantastisch gegeven, maar overigens beleven de twee kinderen, die met *Wiplala* optrekken, al hun avonturen in de gewone dagdagelijkse werkelijkheid.

Verschillende soorten sprookjes

Bij de sprookjes zelf, maakt men traditioneel het onderscheid tussen volks-sprookjes en cultuursprookjes.

Volkssprookjes werden, net als sagen, mythen en legenden, niet door één gekende auteur geschreven, maar werden anoniem en mondeling van generatie op generatie overgedragen.

De cultuursprookjes daarentegen, zijn wel van de hand van één enkele auteur, bijvoorbeeld *Andersen*, *Hoffmann*, *Hesse* of *Bomans*.

Dit onderscheid wordt wat overroepen, vooral als je vaststelt dat in vele cultuursprookjes de sfeer en de toon van de volkssprookjes getrouw wordt nagebootst en dat volkssprookjes zelf stilistisch erg van mekaar kunnen verschillen. Duitse versus Chinese volkssprookjes hebben elk een eigen stijl.

Belangrijker is dat er ook nog eens verschillende genres bestaan binnen het sprookjesgenre zelf.

De best bekende zijn de magische sprookjes, waarin echte fantasiewezens voorkomen, zoals elfen, feeën, kabouter, trollen, heksen, ... bijvoorbeeld *Sneeuwwitje*, *Blauwwekje*, *Kleine Ida*. In deze sprookjes wordt er getoverd, kunnen dieren spreken, worden magische objecten gebruikt, zoals toverstaffen en wonderzwaarden. Kortom, hier is alles mogelijk.

In een grote groep sprookjes, die eerder realistisch te noemen zijn, komen er echter, gek genoeg, bijna geen fantasie-elementen voor. Het zijn eerder anekdotes of sagen, die een bizarre situatie voorstellen: *De Nieuwe Kleren van de keizer van Andersen* of het verhaal van *Luie Hein* bij *Grimm* (nr. 164). Vele sprookjes blijken niet meer dan grappige anekdotes te zijn, het soort verhalen, dat als mop doorverteld wordt. Een goed voorbeeld van dit soort van volksvertelsels is de ongekuiste bundel *Verboden Russische Volksverhalen* van *Afanasjev*; deze biedt een serie schuine moppen, met hier en daar een fantasistisch element. De goegemeente kan dit soort van vertelsels natuurlijk verontwaardigd afwijzen en beweren dat het hier duidelijk niet om sprookjes gaat. Maar ban je zo geen wezenlijk element van het sprookje uit? Hoe fantasierijk

sprookjes ook zijn, ze zeggen altijd iets over het dagelijkse bestaan van mensen met hun verheven, maar ook met hun laag bij de grondse dromen en verlangens.

Tussen de twee uitersten van magische en realistische sprookjes zijn er veel tussenvormen. De diersprookjes, zoals *De Bremer Straatmuzikanten*, die, ondanks het optreden van sprekende dieren, dikwijls erg realistisch zijn; de gruwelsprookjes, denk aan *Blauwbaard* of *Vleerkens Vogel*, die voortborduren op zeer realistische schrikverhalen; de avontuursprookjes, die blijkbaar ontstaan zijn uit aangedikte reisverslagen - bijvoorbeeld *Sinbad de Zeeman* - en nonsenssprookjes, die als enige bedoeling hebben de wereld op zijn kop te zetten. *De dood van het Hennetje* bij *Grimm* (nr. 80) is er zo één.

Uit: Pluizer, juni 1985, p. 4-5.

BIJLAGE 2

Kongres beroert de al dan niet kuise ziel van Sneeuwwitje

Sprookjesprinsen waren niet altijd wat we van hen dachten

ASSEBROEK — Het is door de puriteinse en eigenzinnige ingreep van de Grimms (vooral van de jongste: Wilhelm), dat alle onwaardige moeders in de sinds eeuwen overgeleverde sprookjes stiefmoeders werden en dat de prins die, zodra hij van z'n kikkeromhulsel bevrijd werd, bij Doornroosje in „het zijden bedje" wou duiken en daar prompt „in een diepe en gezonde slaap viel"...

Voor het overige heeft Luc Gobyn (31), doctor in de Nederlandse taalkunde van de Gentse Rijksuniversiteit, een heel hoge dunk van de gebroeders Grimm, die in 1812 begonnen met de bewerking van de Europese sprookjesoverlevering: „De literaire waarde van hun werk is onovertroffen. De verhalen zijn gesteld in een ideaal zinsritme, in een vrijwel normale spreektaal... Alles werd perfect doordacht en Wilhelm heeft bv. sommige verhalen tot zeven keer toe herwerkt. Jammer is dat ze schreven voor de burgerkinderen uit de 19de eeuw en dat ze in de teksten tekeer gingen met een ongenadige censuur-schaar. Alle verwijzingen naar erotiek e.d. werden systematisch weggemoffeld".

Sprookjes-erotiek is het onderwerp van een kongres dat van woensdag tot zondag a.s. in de hallezaal van het Brugse Belfort wordt georganiseerd: een kleine 600 letterkundigen, pedagogen, psychologen en vertelgrage grootvaders en grootmoeders hebben het daar over „Eros en liefde in het sprookje".

Psychologen verkneukelen zich dus ook al in de vertellingen van Moeder de Gans?

„Dat spreekt vanzelf, vooral de psycho-analytische richtingen hebben een massa voer aan de sprookjes. Sommigen zien sprookjes als regelrechte psychodrama's; ze zouden ook talloze konfliktsituaties bevatten die de kinderen van alle tijden blijikbaar moeten doormaken. Neem nu Doornroosje of Sneeuwwitje: in beide gevallen gaat het om een meisje van ongeveer 12 jaar. De één verwondt zich aan een spinnewiel en de ander bijt in een appel, dan vallen ze in een diepe slaap of in

een 100-jaar durende schijndood. Uiteindelijk komt de reddende prins op de proppen. Volgens psycho-analytici gaat het hier om een meisje dat haar eerste menstruatie krijgt, dat daarop een periode van eenzaamheid, onzekerheid en teruggetrokkenheid doormaakt, om tenslotte de ware Jakob te ontmoeten", zegt Gobyn.

En dat patroon wordt nog duidelijker wanneer er, zoals bv. in „Doornroosje", talloze prinselijke kandidaten opduiken die echter allemaal te vroeg komen en in de doornen trappen. „Slechts voor de echte droomprins bloeien de rozen open", noteer ik met blozende oortjes.

Romantiek

Dan is er een literatuur-wetenschappelijke benadering: de talrijke hooggeleerde reflecties op het werk van Jacob en Wilhelm Grimm zijn hier een voorbeeld van.

Een andere invalshoek is dan weer van volkskundige aard: waar komen die verhaaltjes vandaan? Weerspiegelen ze reële situaties van vroeger? Le-

De Standaard, 21/9/85

ren ze ons iets over onze voorouders en over de verschillende volkeren? Is er bv. een „Franse esprit” of een „Deutsche Gemüt” te achterhalen in de versies van Repelsteeltje of Blauwbaard?

„Sommige vertelsels geven een perfect beeld van de onderdrukking in de 16de en 17de eeuw of van de emancipatiestrijd van de vrouw”, zegt Gobyn. „Ook de gruwelen uit de middeleeuwen vinden we terug: heksenverbrandingen, mensen die in een vat worden gestopt. Het is overigens vanuit deze volkskundige belangstellingssfeer dat de gebroeders Grimm gekomen zijn. Ze zijn typische kinderen van de Duitse romantiek. Het was toen ze rechten studeerden aan de universiteit dat ze belangstelling kregen voor de „Duitse volksziel”. Als dusdanig begonnen ze sprookjes op te tekenen. Op literair gebied deden ze schitterend werk. Vergeleken bij hun versies, zijn de moderne sprookjesbewerkingen flauwekul: te mooi geïllustreerd en te slecht verteld. Maar zoals gezegd: zij wilden er verhalen voor kinderen van maken en dat is nooit de échte bedoeling geweest van die vertelsels”.

„Dat de sprookjes van 1.001 nacht niet voor kinderen bedoeld waren, weet iedereen. Die horen echter thuis in een andere cultuur en werden nooit „gekuist” door Westerse handen. Maar ook de Europese sprookjes waren nooit bestemd voor kinderen. De traditionele vertellers waren zeelui, soldaten, zwervers... Die amuzeerden zich niet met de versies van „Doornroosje” die wij nu kennen”.

Het Doornroosje dat wij kennen wordt na een 100-jarige slaap wakker gekust door de prins, met wie ze „nog lang en gelukkig zal leven”.

„Dat is echter slechts de helft van het overgeleverde verhaal”, zegt Luc Gobyn. „In een versie van vóór de gebroeders Grimm belandt het gelukkige duo na de kus in bed, wordt het prinsesje ontmaagd en raakt ze zwanger van een tweeling. Prins en prinses slagen erin alles gedurende een paar jaar te verbergen voor de boze en jaloerse moeder. Wanneer die echter door krijgt

wat er aan de hand is, wordt ze kwaad en stuurt ze haar knechten om de prinses en haar tweeling in een ketel levend te koken. Uiteindelijk wordt ze echter zelf verbrand”.

Geen kabouters

En dan is er nog die versie uit 1634, waarin de kikker niet in een prins verandert, maar in een getrouwde koning. Het verhaal evolueert daar vrolijk naar een overspelige boel.

Van auteur tot auteur zijn er verschillen te noteren. Zo zijn er die de wolf gauw de kleren van grootmoeder laten aantrekken alvorens hij bij Roodkapje in het bed duikt, anderen laten de sprekende wolf maar meteen naakt aanrukken. „En ook de vragen van Roodkapje waarom de wolf zo'n grote handen, oren, enzovoort heeft, veranderen nogal eens”, zegt Luc Gobyn.

In een Vlaamse variant van Sneeuwwitje vlucht het mooie kind voor haar stiefmoeder niet naar die zeven kabouters, maar naar zeven rovers... Een wanneer de prins haar komt halen, dan stuurt ze die lustig wandelen om zich in de armen van de roverhoofdman te storten.

„De authentieke volkse versies namen het allemaal niet zo nauw. Het zijn de auteurs als de Grimms, Basile en Perrault die voor de volgens hen broodnodige bijsturing zorgden... Perrault bijvoorbeeld leefde op het einde van de 17de eeuw. Hij noteerde de acht Sprookjes van Moeder de Gans. Hij kon het niet laten, aan elk verhaal een zedenles te hangen. Bij zijn Roodkapje is dat dan dat meisjes moeten oppassen voor de mannelijke verleiders en dat de zachtaardigste onder die verleiders meteen ook de gevaarlijkste zijn”.

Wie interesse heeft voor het kongres, kan voor informatie terecht bij dr. Luc Gobyn: 050-359718. Het begint woensdagavond met een voordracht van prof. dr. Lutz Röhrich over „Erotik und Sexualität im Volksmärchen” en het besluit zondagmiddag met de uitreiking van de eerste sprookjesprijs van het Walter Kahn-fonds aan vertelster Marianne Klaar.

POL VAN MOSSEVELDE

BIJLAGE 3

De verhaalmorfologische benadering van Propp

De Russische volkskundige Vladimir Propp (1895-1970) schreef in 1928 zijn 'Morfologie van het sprookje'. Hierin trachtte hij met behulp van honderd sprookjes van Afanasjev de structuur van het volkssprookje te achterhalen (een vorm, bruikbaar voor elk sprookje). De handelingen van de personages (voorgesteld door symbolen) staan daarbij centraal.

Sprookjes beginnen met een beginsituatie (α): de held en zijn familieleden worden voorgesteld.

1. Verwijdering (β)
(iemand gaat weg, dood van een of van beide ouders)
2. Verbod of gebod (γ)
3. Overtreding (δ)
(meestal een nieuw personage: de aanrander, de 'slechterik')
4. Ondervraging (ϵ)
5. Informatie (ξ)
6. Bedrog, misleiding (η)
(de aanrander tracht de held te misleiden, vaak een metamorfose)
7. Medeplichtigheid of medewerking (θ)
8. Misdaad of gebrek (A)
(drijfveer van het sprookje)
(de aanrander brengt schade toe aan één van zijn familieleden of werpt een vloek op hem)
9. Overgangsmoment (B)
10. Besluit tot tegenactie van de held (C)
11. Vertrek van de held (\uparrow)
(nieuw personage: de schenker)
12. Test van de held door de schenker (D)
13. Reactie van de held (positief of negatief) (E)
14. Ontvangst van een magisch voorwerp door de held (F)
(dieren, wonderlijke dingen, bovennatuurlijke gaven, kwaliteiten, ...)
15. Ruimtelijke verplaatsing van de held (G)
(vreemd koninkrijk, ver land)
16. Gevecht van de held (H)
17. Ontvangst van een teken door de held (I)
18. Overwinning van de held op de aanrander (J)
19. Herstel van het gedane kwaad of verhelpen van het gebrek (K)
20. Terugkeer van de held (\downarrow)
21. Achtervolging van de held (Pr)
22. Helpen van de held (Rs)
23. Geheime aankomst van de held (O)
24. Aanspraken van de valse held (L)
(hij probeert het welslagen van de opdracht van de ware held te verhinderen)
25. Moeilijke opdracht (M)
26. Volbrengen van de opdracht (N)
27. Herkenning van de held (Q)

- 28. Ontmaskering van de valse held (Ex)
- 29. Gedaanteverandering van de held (T)
(een andere gedaante of een andere sociale status)
- 30. Straf van de 'slechterik' (U)
- 31. Huwelijk van de held (W)

Uiteraard komen niet alle functies in alle sprookjes voor.

BIJLAGE 4

3 x De kikkerkoning

1. Er was eens een koningsdochter, die ging naar buiten het bos in en ging zitten bij een koele bron. Zij had een gouden bal, dat was haar liefste speeltuig, die gooide ze omhoog en ving hem weer op, en dat was voor haar zo een spel. (1812)
2. Er was eens een koningsdochter, die wist niet wat ze doen moest uit verveling. Toen nam ze een gouden bal, waarmee ze al dikwijls gespeeld had en ging naar buiten het bos in. Midden in het bos echter was er een heldere, koele bron, daarbij ging ze zitten, gooide de bal omhoog, ving hem weer op, en dat was haar liefste spel. (1819)
3. In de oude tijden, toen het wensen nog hielp, leefde er een koning, diens dochters waren alle mooi, maar de jongste was zo mooi dat de zon zelf, die toch zoveel gezien heeft, zich verbaasde telkens als ze haar in het gezicht scheen. Dicht bij het slot van de koning lag een groot, donker bos, en in dat bos onder een oude linde was er een bron; als het nu overdag heel warm was, dan ging het koningskind naar buiten het bos in en ging zitten aan de rand van de koele bron; en als ze zich verveelde, dan nam ze een gouden bal, gooide die omhoog en ving hem weer op, en dat was haar liefste spel. (1857)